

Досвід діяльності членів Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP) у виконанні функцій військової поліції

Experience of Members of the International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status (FIEP) in Performing Military Police Functions

Дмитро Корнієнко¹, Анна Бизова², Руслан Скриньковський³
Dmytro Korniienko, Anna Byzova, Ruslan Skrynkovskyi

¹ Kyiv Faculty of the National Academy of National Guard of Ukraine
7 Oborony Kyieva Street, Kyiv, 03179, Ukraine

² Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26 Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

³ Lviv University of Business and Law
99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.66-6

JEL Classification: K40

Received 20.12.2020
Accepted 26.01.2021
Published online 31.01.2021

Corresponding Author:
korniienko.dmytro@ukr.net

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті досліджуються засади функціонування органів військової юстиції зарубіжних країн. Актуалізовано питання розвитку військової юстиції в Україні шляхом створення військової поліції. Здійснено аналіз побудови організаційної структури військової поліції країн, що входять до Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP). Обґрунтовано й закріплено відповідний теоретико-правовий базис для формування пропозицій для розвитку військової юстиції України.

Ключові слова: військова юстиція; військові формування; правоохоронні органи; військова поліція; повноваження; службово-бойова діяльність.

Abstract. The article examines the principles of functioning of the military justice bodies of foreign countries. The development of military justice in Ukraine through the creation of military police has been updated. The analysis of the military police's organizational structure of the countries belonging to the International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status (FIEP) is carried out. The corresponding theoretical and legal basis for forming proposals for the development of military justice in Ukraine has been substantiated and consolidated.

Keywords: military justice; military formations; law enforcement agencies; military police; powers; service and combat activities.

ВСТУП

Сьогодні складні воєнна та суспільно-політична обстановки, що склалися як на Сході України, так і в інших регіонах держави, утримують потенційні загрози національній безпеці. Проведення антитерористичної операції, а згодом операції Об'єднаних сил виявило низьку нормативно-правових питань в організації діяльності складових сектору безпеки України. Найбільш гострими питаннями виявилися проблеми забезпечення військової дисципліни особового складу військових фо-

рмувань, втрати військового майна, порушення вимог статутів Збройних Сил України, військові правопорушення та інші злочини.

Набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору є стратегічним курсом держави. Для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україною Офіс Президента України [1] вважає за необхідне проводити реформування в сфері військової юстиції та створення військової поліції України.

Світовий досвід показує, що у США та країнах Європейського Союзу, таких як Великобританія, Німеччина, Франція, Італія та інших, функціонують, окрім військових судів, спеціальні військові органи дізнання та слідства, які в сукупності складають єдину систему військової юстиції держави. Подібні формування є в інших країнах, наприклад, Канаді, Японії, Китаї, Ірані, Туреччині, Індії, Пакистані та Ізраїлі. Таким чином можливо зробити висновок, що розвиток військової юстиції шляхом започаткування військової поліції є важливою умовою розбудови ефективної військової юстиції України.

Міністерство оборони України розробило законопроект «Про Військову поліцію» [2]. Наразі цей документ проходить процес певного узгодження. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство цифрової трансформації України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України і Міністерство інфраструктури України погодили цей законопроект. При цьому свої зауваження до законопроекту висловили: Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України і Державне бюро розслідувань.

Крім того, існує дискусія як в засобах масової інформації, так і серед наукової спільноти, яка стосується змісту запропонованого законопроекту. Більшість питань виникає до формування функцій та завдань майбутньої військової поліції, а також стосуються сфери розмежування відповідних повноважень між Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, Державним бюро розслідувань, Національною поліцією України і Національною гвардією України [3].

Виходячи із вищезгаданого доречно зробити висновок, що вивчення питань досвіду діяльності органів військової юстиції зарубіжних країн сьогодні є вкрай актуальним для оновлення та становлення ефективної військової юстиції в Україні взагалі, і військової поліції зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що сьогодні комплексного науково-практичного дослідження досвіду діяльності

військової юстиції зарубіжних країн майже не проводилось. У наукових джерелах окремими питаннями розглядалися основи функціонування військової юстиції зарубіжних країн у працях М. Беланюка, П. Богуцького, С. Дорогих, І. Дороніна, В. Ковалюка, В. Коломієця, О. Котляренка, С. Мельника, В. Пилипчука, О. Радзівської, В. Яценка та ін. Вищезазначеними вченими та практиками зроблено значний внесок у дослідження питань функціонування органів військової юстиції, однак вони фрагментарно досліджували окремі аспекти роботи органів військової юстиції зарубіжних країн. Таким чином, питанням вивчення досвіду діяльності органів військової юстиції зарубіжних країн в частині функціонування військової поліції з метою формування відповідних пропозицій для України не було приділено достатньої уваги. Все це обумовило вибір теми наукового дослідження, розкриває його актуальність і визначає загальну мету.

Метою статті є дослідження засад функціонування органів військової юстиції зарубіжних країн в частині функціонування військової поліції та обґрунтування й закріплення відповідного теоретико-правового базису для формування пропозицій для розвитку військової юстиції України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Необхідно зазначити, що за час становлення української державності без виникнення збройних конфліктів (починаючи з 1991 року по 2013 рік) у суспільстві сформувалася хибна та загрозливе переконання щодо необхідності зменшення кількості військового потенціалу держави, непотрібності утримання військової юстиції та інших антиоборонних настроїв. Наперекір цим міркуванням трагічні події, що почалися у 2014 році та продовжуються ще й досі, змусили змінити світогляд суспільства й звернути увагу на реформування складових сектору безпеки і оборони України.

Починаючи з 2010 року в Україні поступово «спрощувалась» система військової юстиції. Спочатку були ліквідовані військові суди, а потім й військові прокуратури. Події 2014 року змінили вектор цієї реформаторської діяльності: у 2014 році була відновлена військова прокуратура, яка ефективно виконувала

свої завдання по забезпеченню законності у військовій сфері. Однак, у 2019 році знову ліквідовано військові прокуратури в системі прокуратури України.

Досвід країн, що входять до Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP), доводить, що функціонування військової юстиції в системі сектору оборони обумовлене, перш за все, специфікою військової структури держави, а також діяльністю інститутів збройних сил та інших військових формувань [4]. Тому реалізація завдання щодо формування системи військової юстиції під час реформування складових сектору безпеки і оборони є неможливим без обґрунтування цього процесу, виходячи з позитивного досвіду зарубіжних країн у цьому напрямі.

Загальноприйнято вважати, що під військовою юстицією доцільно розуміти сукупність органів судової та виконавчої державної влади, які наділені повноваженнями застосування загального і військового законодавства в сфері діяльності військовослужбовців [5].

Звідси очевидно, до органів військової юстиції відносять військові суди та військову прокуратуру. А також – юридичні служби військових формувань й військову поліцію.

С. Мельник зазначає, що за досвідом зарубіжних держав до системи військової юстиції можна віднести такі елементи: “військова прокуратура, що здійснює нагляд за досудовим розслідуваннями військових злочинів та підтримує публічне обвинувачення у цих справах в суді, а також представлятиме інтереси держави у військовій сфері у виключних випадках, визначених законом; військова поліція, яка здійснює досудове розслідування військових злочинів, та здійснює підтримання правопорядку у військовій сфері; військові суди, що є органами правосуддя у справах про військові злочини та інші злочини, вчинені військовослужбовцями, а також інші справи у військовій сфері; військова адвокатура, яка здійснює захист від обвинувачення, представництво прав особи та надання інших видів юридичної допомоги у військовій сфері” [6, с. 57–58].

Як вже було зазначено, в Україні сьогодні особливу увагу звернено на створення військової поліції. Військова поліція є одним з основних компонентів системи підтримки за-

конності і правопорядку в збройних силах багатьох країн, ефективним механізмом боротьби зі злочинами та важливим інструментом профілактики правопорушень серед військовослужбовців. Функції, завдання, повноваження, структура, чисельність тощо підрозділів військової поліції у різних державах мають свої специфічні особливості. Тому надалі більш детально розглянемо саме цей елемент військової юстиції.

Функції військової поліції у Франції (країні, яка є однією з фундаторів Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP)) виконує Національна жандармерія, яка має подвійне підпорядкування: Міністру оборони Франції (як складова Збройних Сил) та Міністру внутрішніх справ (як складова системи поліції). Тому Національна жандармерія вирішує завдання в інтересах Збройних сил, а також виконує значний обсяг поліцейських і адміністративних функцій в інтересах всієї держави. Отже, її діяльність носить міжвідомчий характер, крім того – Міністерство юстиції здійснює координацію діяльності цього правоохоронного органу. Загальне керівництво жандармерією здійснює Міністр оборони. Безпосереднє керівництво цією службою покладено на Головне управління (на чолі з Генеральним директором), яке визначає принципи її застосування, займається адміністративними, організаційними і технічними питаннями, координує дії територіальних і мобільних частин. Чисельність Національної жандармерії становить близько сто десять тисяч співробітників [7].

Національна жандармерія Франції складається з наступних видів: Департаментська жандармерія, Мобільна жандармерія, Республіканська гвардія та Спеціальні частини жандармерії. Департаментська жандармерія виконує завдання з охорони та оборони важливих об'єктів, забезпечення громадського порядку, моніторингу оперативної обстановки, організацію резервної служби. Основним призначенням Мобільної жандармерії є виконання завдань з підтримання громадського порядку. Республіканська гвардія є військовим формуванням, основним завданням якого є забезпечення безпеки і режиму на важливих державних об'єктах, а також ці підрозділи здійснюють нагляд за дотриманням правопорядку та законності, допомагають підрозділам поліції в їх повсякденній діяльності [7].

В чомусь схожу до Франції структуру військової поліції має Італія. Роль та функції військової поліції Італії покладено на Карабінерів. Карабінери виконують низку специфічних функцій, а саме: 1) здійснення слідчо-криміналістичних, оперативно-розшукових, спеціальних дій і функцій; охорону глави держави і членів уряду; 2) охорону стратегічно важливих об'єктів забезпечення обороноздатності держави; 3) охорону судів і місць позбавлення волі. Карабінери мають подвійне підпорядкування [6, с. 61–62]. З питань оборони вони підпорядковуються Міністерству оборони Італії, з питань забезпечення громадського порядку – Міністерству внутрішніх справ Італії. Оперативне керівництво Карабінерами здійснює Генеральне командування карабінерів, якому підпорядковуються міжрегіональні командування, регіональні командування і командування груп.

Отже, в ракурсі функціонування військової поліції у Франції та Італії можливо зазначити, до ці країни не стали створювати окремих підрозділів військової поліції. Ці функції вони поклали на структури «жандармського типу» – Національну жандармерію Франції та Карабінерів Італії відповідно. Також бачимо, що зазначені силові структури підпорядковуються як Міністерствам оборони, так і Міністерствам внутрішніх справ цих держав. На наш погляд, зазначений підхід має свої як економічні, так і організаційні переваги.

Загальна кількість особового складу військової поліції Збройних сил США налічує понад 30 тисяч військовослужбовців та службовців. Керівником військової поліції США є начальник військової поліції, який є заступником генерального інспектора сухопутних військ. Підтриманням правопорядку і розслідуванням різних порушень займаються слідчі військової поліції. До цієї роботи залучаються також фахівці командування кримінальних розслідувань сухопутних військ США, що підкоряються начальнику військової поліції. В сухопутних військах військова поліція складається з бригад і батальйонів, що знаходяться в складі армійських корпусів, а також з рот у складі бригад. У Військо-повітряних силах військова поліція складається з ескадрилей, що дислокуються на авіабазах. У Військово-морських силах і Морській піхоті також є спеціальні підрозділи військової поліції [8].

Отже, формування військової поліції армії США включають частини та підрозділи зі складу регулярних військ, Національної гвардії і резерву. До регулярних військ відносяться сім бригад військової поліції і три окремих батальйони військової поліції. До складу сухопутних військ Національної гвардії входять два командування і три бригади військової поліції, а також п'ять окремих батальйонів військової поліції. Резерв складає командування і п'ять бригад військової поліції [8].

У мирний час на підрозділи військової поліції покладається комплекс завдань, пов'язаних з підтриманням дисципліни і правопорядку у військах, забезпеченням внутрішньої безпеки, а також з ліквідацією наслідків стихійних лих. До юрисдикції військової поліції входить також розслідування злочинів, скоєних військовослужбовцями, які пов'язані з їхньою професійною діяльністю. У воєнний час військова поліція здійснює охорону і оборону основних і передових командних пунктів дивізій і корпусів, ведення розвідки і охорону тилового району, регулювання руху на дорогах і водних шляхах, контроль за переміщенням біженців, виявлення і затримання дезертирів, інтернування цивільних осіб, забезпечує утримання військовополонених, їх безпеку і гуманне поводження з ними та ін. [8].

Виходячи з аналізу побудови організаційної структури військової поліції США стає зрозумілим, що для України така значна кількість структури не є прийнятною з причини незначної чисельності Збройних Сил України та інших військових формувань. Однак, функції та закладання, що покладені на військову поліцію США можуть бути запозичені і для наших реалій. Досвід залучення особового складу Національної гвардії США та резерву до складу військової поліції теж можливо використовувати.

Де в чому подібні риси має система військової юстиції Канади. Військова поліція забезпечує підтримання правопорядку у Збройних Силах Канади та розслідування вчинених військовослужбовцями правопорушень. Кількість військових поліцейських становить 2 % від загальної кількості військовослужбовців. Органи військової поліції діють автономно від військового командування і підпорядковуються начальнику військової поліції Збройних Сил Канади [6, с. 61].

Цікавим є також дослід побудови військової поліції у Великобританії, де функціонує поліція Міністерства оборони, а також військова поліція видів збройних сил.

Основні обов'язки поліції Міністерства оборони полягають в забезпеченні воєнної безпеки і протидії тероризму в певних зонах підвищеного ризику, а також в поліцейській службі в формі і обмежених слідчих діях щодо майна, персоналу та об'єктів Міністерства оборони на всій території Великобританії. Поліція Міністерства оборони здійснює охорону громадського порядку у відношенні військовослужбовців і цивільного персоналу Збройних сил, патрулювання військових об'єктів, проведення слідчих і розшукових заходів на території військових об'єктів, затримання і допит підозрілих осіб, інспектування військового автотранспорту та ін. Поліція Міністерства оборони організована за територіальним принципом і має своїх представників в кожному військовому гарнізоні [9].

Військова поліція видів Збройних сил підпорядкована управлінню військової поліції, організаційно входить до складу апарату постійного заступника міністра оборони. Юрисдикція військової поліції видів Збройних сил поширюється тільки на військовослужбовців. Персонал військової поліції іноді має повноваження давати законні вказівки цивільним особам, які перебувають на території Міністерства оборони. Це може включати в себе право регулювати рух транспортних засобів і пішоходів, забороняти або обмежувати доступ або вказувати цивільним особам залишати військові землі. Вона організаційно складається з рот чисельністю по 100 військовослужбовців. Такі роти є в кожному військовому окрузі, з'єднанні і окремі військовій частини. У воєнний час військова поліція вирішує завдання ведення радіаційної і хімічної розвідки тилових районів, охорони і супроводу військовополонених, а також пошуку військових підрозділів і окремих військовослужбовців, що втратили зв'язок й відбилися від основних сил [9].

Виходячи з аналізу побудови військової поліції Великобританії стає зрозумілим, що консерватизм цієї країни накладає свій відбиток та побудову органів управління Збройних сил. Незалежне функціонування військової поліції на двох рівнях управління (у Міністерстві оборони та у видах Збройних сил) є дань

традиціям побудови імперії, де Королева мала історично свій вплив. Отже, така побудова не є прийнятною для нашої держави.

У Федеративній Республіці Німеччині військова поліція є самостійним родом військ в сухопутних військах, однак має свої повноваження у Військово-повітряних силах, Військово-морських силах, а також у військах союзників по НАТО, які перебувають на території країни. За офіційними даними чисельність військової поліції становить понад чотири тисячі військовослужбовців. Необхідно зазначити, що особливістю організації управління у військовій поліції є відсутність на центральному рівні управління в Міністерстві оборони, головному штабі бундесверу і головних штабів видів Збройних сил спеціальних органів управління військовою поліцією. Тому безпосереднє керівництво підрозділами військової поліції здійснює командир дивізії через свій штаб. Особливістю також є те, що підрозділи військової поліції завжди входять до складу миротворчих контингентів бундесверу поза межами Німеччини [10].

Важливим є досвід, щодо залучення підрозділів військової поліції у мирний час, а саме: 1) виконання завдань з охорони військових об'єктів, органів управління; 2) забезпечення транспортних перевезень військового призначення; 3) підтримання або відновлення порядку і дисципліни в частинах і підрозділах Збройних сил; 4) запобігання злочинних акцій щодо військовослужбовців і військових об'єктів. У воєнний час військова поліція Німеччини здійснює первинний контроль на пунктах збору військовослужбовців, які відбилися від військових частин, організовує охорону і транспортування військовополонених, здійснює регулювання руху і охорону маршрутів висування військ. Серед зазначених функцій слід звернути увагу на специфічному завданні щодо допомозі поліції у регулюванні потоку біженців, що наразі є актуальним для країн Європи.

Таким чином, досвід побудови військової поліції у країнах, що входять до Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP) є близьким для України. На наш погляд, уваги потребує організація структури управління, що не має центрального (загальнодержавного) рівня управління (міністерства), а отже присутнім є делегування повноважень на рівень бригади (місцевий рівень управління).

ВИСНОВКИ

1. В ході проведення антитерористичної операції, а згодом операції Об'єднаних сил, в окремих районах Донецької та Луганської областей України гострими питаннями виявилися проблеми забезпечення військової дисципліни особового складу військових формувань, втрати військового майна, порушення вимог статутів Збройних Сил України, військові правопорушення та інші злочини. Світовий досвід показує, що у США та країнах Європи, таких як Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, функціонують, окрім військових судів, спеціальні військові органи дізнання та слідства, які в сукупності складають єдину систему військової юстиції держави.
2. Військова поліція та підрозділи, що виконують її функції, в збройних силах провідних країн Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP) відіграють значну роль у підтримці правопо-

рядку та військової дисципліни, спільно з іншими правоохоронними органами беруть активну участь в боротьбі зі злочинністю та профілактиці правопорушень. Розвиток військової юстиції шляхом започаткування дієвої незалежної в прийнятті рішень військової поліції є необхідною умовою розбудови ефективною військової юстиції України.

3. Створення окремих підрозділів військової поліції в складі збройних сил, за прикладом США, Канади, Великобританії, Німеччини, потребують значних фінансових витрат, якщо в країні вже функціонує силова структура "жандармського типу", побудована за принципами Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи (FIEP).

Напрямки подальших наукових досліджень будуть спрямовані на удосконалення нормативно-правових засад функціонування органів військової юстиції України щодо службово-бойової діяльності сил охорони правопо-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Ofis Prezydenta Ukrainy. (2019, November 05). *Minoborony maie stvoryty Viiskovu politsiiu ta vprovadyty systemu kerivnytstva sylamy oborony, shcho vidpovidaie standartam NATO* [The Ministry of Defense should establish a Military Police and implement a NATO-compliant defense command system]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/minoboroni-maye-stvoriti-vijskovu-policiyu-ta-vprovaditi-sis-58205> (in Ukrainian)
[Офіс Президента України. (2019, Листопад 05). *Міноборони має створити Військову поліцію та впровадити систему керівництва силами оборони, що відповідає стандартам НАТО*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/minoboroni-maye-stvoriti-vijskovu-policiyu-ta-vprovaditi-sis-58205>].
2. *Zakon pro Viiskovu politsiiu* [Law on the Military Police] (Ukraine), 21.01.2015, No 1805. Retrieved December 1, 2020, from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511%20=53648 (in Ukrainian)
[Закон про Військову поліцію (Україна), 21.01.2015, № 1805. Актуально на 01.12.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511%20=53648].
3. Ministerstvo oborony Ukrainy. (2019). *Systema viiskovoi yustytsii u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [The system of military justice in ensuring the national security of Ukraine]. Kyiv: ArtEk (in Ukrainian)
[Міністерство оборони України. (2019). *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України*. Київ: АртЕк].
4. Kotliarenko, O. (2016). *Perspektyvy formuvannia viiskovoi politsii yak skladovoi systemy viiskovoi yustytsii v Ukraini* [Prospects for the formation of the military police as a component of the military justice system in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 1, 56–64 (in Ukrainian)
[Котляренко, О. (2016). Перспективи формування військової поліції як складової системи військової юстиції в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 1, 56–64].

5. Kolomiets, O. (2020). Military Police Functioning in Law Enforcement: International Experience. *Aktual'ni Problemi Pravoznnavstva*, 1(1), 71–74. doi: [10.35774/app2020.01.071](https://doi.org/10.35774/app2020.01.071)
6. Melnyk, S. (2019). Systema viiskovoi yustytysii v krainakh chlenakh NATO: teoretychni ta praktychni aspekty [The system of military justice in NATO member countries: theoretical and practical aspects]. In *Systema viiskovoi yustytysii u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy* (pp. 57–64). Kyiv: ArtEk (in Ukrainian)
[Мельник, С. (2019). Система військової юстиції в країнах членах НАТО: теоретичні та практичні аспекти. В *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України* (с. 57–64). Київ: АртЕк].
7. International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Status. (2020). *French National Gendarmerie*. Retrieved from <http://www.fiep.org/member-forces/french-national-gendarmerie>
8. Department of the Army [USA]. (1959). *The Military Policeman*. Retrieved from <https://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/FM19-5%2859%29.pdf>
9. The British Army. (2020). *The Royal Military Police*. Retrieved from <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/adjutant-generals-corps/provost/royal-military-police>
10. Foreign Military Police. (2020). *German Military Police*. Retrieved from <http://home.mweb.co.za/re/redcap/germany.htm>